

Οι θύρες εισόδου στον χώρο της ενεργείας του Πνεύματος (Ηλίας Λιαμής, δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Μουσικής, Πρόεδρος της Συνοδικής Υποεπιτροπής Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος)

[/ Πεμπτούσία](#)

Ποιοί είναι όμως οι τρόποι ανακαλύψεως της θείας αυτής ενεργείας; Κατά τον άγ. Γρηγόριο, δύο είναι οι θύρες εισόδου στον χώρο της ενεργείας του Πνεύματος: η πρώτη, εκείνη της εργασίας των εντολών [91] και η δεύτερη, εκείνη της συνεχούς επικλήσεως του Κυρίου Ιησού [92]. Κύριον χαρακτηριστικό της πρώτης είναι το ότι απευθύνεται προς όλους («καθολικώς»), ενώ της δευτέρας το ότι αφορά ορισμένους [93]. Είναι όμως συντομώτερη και ασφαλέστερη, όπως θα γίνει εμφανές και στην συνέχεια.

Αν και η πρακτική οδός [94] φαίνεται ότι υστερεί σε πλεονεκτήματα, δεν είναι εις καμμίαπερίπτωση μικρότερης σημασίας από εκείνην της συνεχούς επικλήσεως. Η

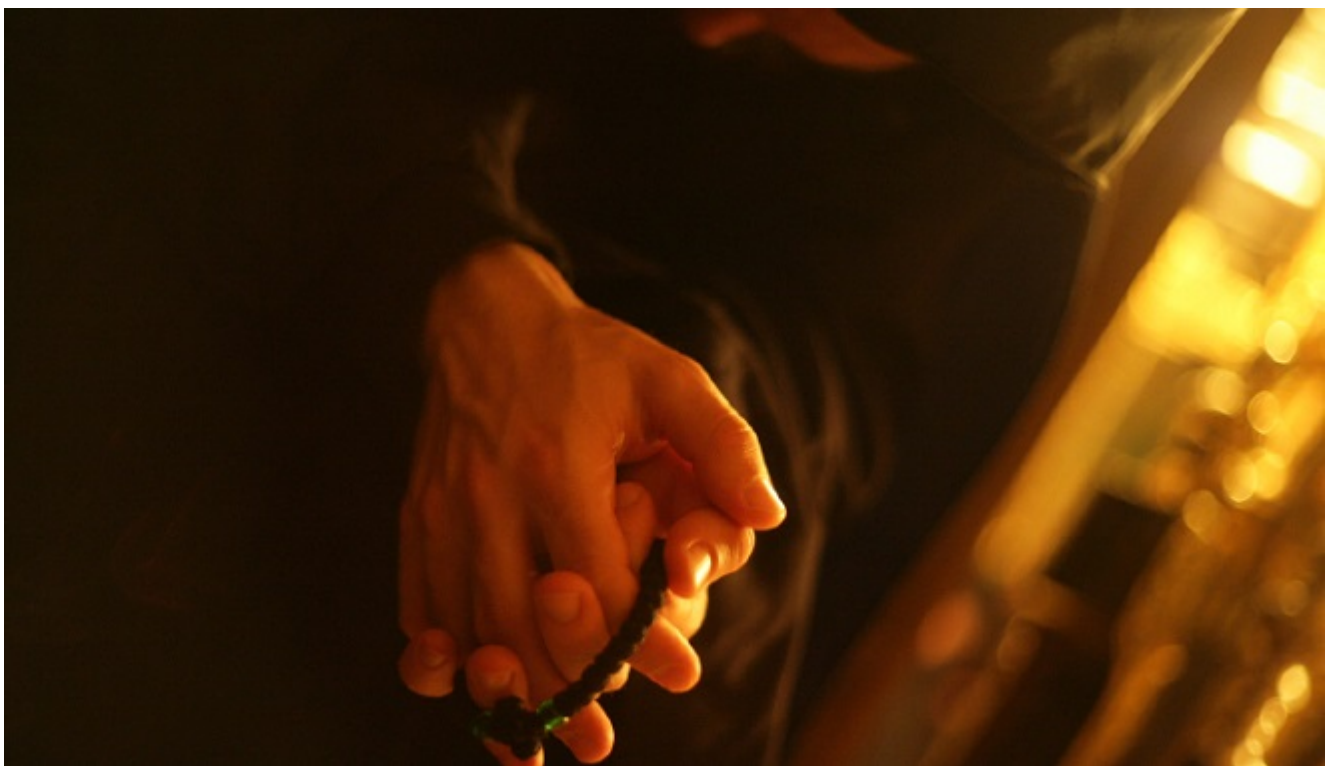
ανυπακοή προς τις θείες εντολές ήταν εκείνη, η οποία στέρησε από τον άνθρωπον τον Παράδεισο. Ως κυριώτερες εντολές μάλιστα αναφέρει την υπακοή και την νηστεία, αντίστοιχες της ανυπακοής και της λαιμαργίας των πρωτοπλάστων [95]. Τόσο απαραίτητη θεωρεί ο άγιος Γρηγόριος την πιστήν τήρησιν των εντολών, όσον απαραίτητο είναι το σώμα για τον άνθρωπο [96]. Το ίδιο όμως αυτό υλικό σώμα προσφέρει στον άγιον Γρηγόριον την δυνατότητα να αναφερθει και στην αντίθετη κατάσταση [97]. Όποιος θεωρεί δευτερεύουσας σημασίας έργο την τήρηση και αρκείται απλώς στην αναζήτησή των εντολών δι' απλής μαθήσεως ή αναγνώσεως, «όμοιός εστι τω σκιάν αντί αληθείας φανταζομένω» [98].

Ο άγ Θεόληπτος εξυψώνει ακόμη περισσότερο την σημασία της πρακτικής οδού. Οι εργασίες των αρετών δεν αποτελούν μόνον εμφανίσεις και εκφράσεις της εσωτερικής διαθέσεως του ανθρώπου, αλλά και προϋποθέσεις εσωτερικής καθάρσεως. Με την σειρά τους προσφέρουν αγαθούς λογισμούς στην διάνοια και δι' αυτής «ακονούσι τον νούν, ακηδίαν αξορίζουσι, νεαρωτέραν την ψυχήν παρασκευάζουσι και οξύτερον και θερμότερον τον νού εις την κατά διάνοιαν εργασίαν απασχολείσθαι ποιούσι» [99].

Η δεύτερη οδός, εκείνη της αδιαλείπτου προσευχής [100], απευθύνεται, κατά τον άγ. Γρηγόριο, προς ορισμένους, οι οποίοι διαθέτουν τις δυνατότητες, καθώς και την θέληση. Είναι η οδός των τελειοτέρων, οι οποίοι ασκούμενοι στις εντολές για κάποιο χρονικό διάστημα, αποφασίζουν, μάλλον καλούνται, να κατευθύνουν το μεγαλύτερο μέρος της προσπάθειάς τουν προς τον πυρήνα της εν Αγίω Πνεύματι

ζωής: προς την το δυνατόν αδιάλειπτη μνήμη του Ιησού. Ο άνθρωπος υπέστη πτώσιν, διότι η μνήμη του αποσπάστηκε από τον Θεό. Η σωτηρία του θα προκύψει δια της επαναπροσκολλήσεώς της σ' Αυτόν, εν ονόματι του Ιησού Χριστού. Η πολυδιάσπαση είναι η ασθένεια της αρχηγόνου μνήμης. «Ίασίς εστι... από της πονηράς των λογισμών ολεθροτόκου μνήμης, η προς το αρχαίον απλούν αυτής επάνοδος» [101]. Εξ απόψεως τελικού σκοπού, οι δύο οδοί είναι απολύτως ισοδύναμοι. Η δεύτερη όμως υπερέχει ως προς το αμεσότερον, το απλανέστερον [103] και το ταχύτερον [104]. Η αδιάλειπτος προσευχή είναι περιεκτική όλων των εντολών [105], διότι ακριβώς επαναφέρει ενεργό εντός του ανθρώπου την ίδια τους την πηγή [106], δηλαδή τον Θεό, η λήθη του Οποίου «την θείαν εξ αρχής μνήμης απώλεσε, τας εντολάς αμαυρώσασα, και ούτω γυμνόν εκ παντός άνθρωπον έδειξεν» [107]. Ο Θεός πλέον κατοικεί στην ανθρωπίνη καρδιά [108]. Εδώ είναι και ο χώρος εισβολής των πονηρών λογισμών [109]. Η επίμονος αναζήτησις της Χάριτος στην καρδιά, εκ μέρους του νοός, μαστίζει και κατακαίει αοράτως κάθε δαιμονική προσβολή [110]. Κατ' αυτόν τον τρόπον η καρδιά σταδιακώς ειρηνεύει, απομακρύνουσα κάθε περίσπασιν και οδεύουσα την οδόν της Ησυχίας. «Ησυχία γαρ εστίν απόθεσις νοημάτων αισθητών τε και νοητών, κατά τον της Κλίμακος» [111]. Κάθε ενέργεια και κάθε πράξη σε αυτόν τον σκοπό πρέπει να αποβλέπει. Και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο έτσι ονομάζεται, «δια το εν ειρήνη και γαλήνην έχειν αυτήν» [112]. Τίποτε δεν πρέπει να αποσπά τον νουν από την καρδιακή του εργασία.

Και κατά τον άγιο Θεόληπτο, η διαρκής μνήμη του Θείου ονόματος του Ιησού

αποτελεί τον τελικό σκοπό και του πρακτικού αλλά και του θεωρητικού βίου. Δια της διαρκούς υπαγορεύσεως του Θείου ονόματος εμβαπτίζεται όλο και περισσότερο η ψυχή στην Θεία ταπείνωση, ώστε όλη η ανθρώπινη ύπαρξη να συναρμοστεί με τον Θείο νόμο της αγάπης [113]. Εάν η κάθαρση του νου από ρυπαρούς λογισμούς και φαντασίες είναι η αρνητική όψη του εσωτερικού πνευματικού αγώνα, η θετική όψη είναι η επιδίωξη ενατενίσεως του θείου φωτός με όλη την νοερή δύναμη. Η αποφυγή των φαντασιών της κτιστής ηδονής ενισχύεται από την εργασία των εντολών αλλά κυρίως από την νοερή επιθυμία προσκολλησεως στη μοναδική και απλούστατη έννοια της Θείας παρουσίας [114].

Είναι σαφές και για τους δύο Πατέρες ότι δεν υπάρχει στεγανή οριοθέτησις μεταξύ των δύο οδών, δηλαδή της πρακτικής και της καρδιακής. Ενώπιόν μας ευρίσκονται δύο είδη προσευχής, εκείνη των ησυχαστών και εκείνη της εργασίας των εντολών. Δεν πρόκειται περί δύο διαφορετικών επιπέδων ποιότητας, αλλά περισσότερο περί δύο κατευθύνσεων στην ίδια δυναμική ευθεία, που βρίσκονται όχι σε κατάσταση αλληλοαποκλεισμού αλλά μάλλον αλληλοπεριχωρήσεως. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι διαφέρουν ως προς την τεχνική: Η πρώτη οδός χαρακτηρίζεται από έργα συνεπή προς τις θείες εντολές, έργα που προϋποθέτουν κόπον και αγωνιώδη προσπάθεια. Στην οδό του ησυχαστού, η κόπωση και η προσπάθεια έχουν σαν κύριο αποδέκτη το ίδιο το σώμα [115], το οποίον περισσότερο αμέσως συμμετέχει στην ενοποίηση του νου. Απευθύνονται προφανώς εις πρόσωπα διαφορετικής φύσεως και δυνατοτήτων. Όμως, η αλληλοσυμπλήρωσή τους καθίσταται αναγκαία. Αν και το ποσοστό που κατέχουν στην λειτουργία της προσευχής διαφέρει, η αποκλειστικότητα της μιας ή της άλλης οδηγεί σε παραλείψεις και ατέλειες. Όπως προαναφέραμε, η ησυχαστική οδός υπερέχει ως προς τα αμεσότερα και ταχύτερα αποτελέσματα. Γι' αυτό και ο άγιος Γρηγόριος κατακρίνει εκείνους οι οποίοι διδάσκουν την αποκλειστικότητα της πρακτικής οδού, επειδή με αυτή «εύρον την χάριν» [116]. Συγχρόνως όμως, με αυτόν τον τρόπον, αποδέχεται ασυζητητί την καρποφορία του Πνεύματος και δια της πρακτικής οδού, έστω δυσκολώτερα και βραδύτερα. Προς τούτο αναφέρει περιπτώσεις, κατά τις οποίες «εως τέλους εν τω πρακτικώ εσώθησαν κοιμηθέντες, την ανταπόδοσιν εν τω μέλλοντι εκδεχόμενοι» [117]. Διότι τελικώς σώζεται όποιος παραμένει σταθερός στην κλίση του. Αν και η κλίση του καθενός φανερώνεται μετά από μακρά και επίπονη πορεία, οι προϋποθέσεις καρποφορίας της όποιας οδού είναι εξ αρχής απόλυτα διευκρινισμένες: «Πάσα γαρ εργασία σωματική τε και πνευματική, μη έχουσα πόνον, ή κόπον, ουδέποτε καρποφορεί τω τάυτην μετερχομένω» [118].

Παραπομπές:

91. Βλ. Χ. Σωτηροπούλου, Η διά των αρετών πνευματική πρόοδος του ανθρώπου κατά Γρηγόριον τον Σιναΐτην, εις την *Επιστημονικήν Επετηρίδα της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμ. ΚΣΤ' (1984), σελ.551-583.

92. Βλ. Kallistos Ware, The Jesus Prayer in St. Gregory of Sinai, *Eastern Churches Review*, τ. 4 (1972) 3-22.

93. «Κατά δύο τρόπους ευρίσκεται η ενέργεια του Πνεύματος, ην εν τω Βαπτίσματι μυστικώς προειλήφαμεν. Και πρώτον μεν καθολικώς ειπείν, δια της των εντολών εργασίας, δια πολλού κόπου και χρόνου η δωρεά αποκαλύπτεται, καθάφησιν ο άγιος Μάρκος. και καθόσον τας εντολάς ενεργούμεν,κατά τοσούτον εμφανέστερον εκλάμπει ημίν τας οικείας μαρμαρυγάς. Δεύτερον δε, δια της επιστημονικής και επικλήσεως συνεχούς του Κυρίου Ιησού, τουτέστι της του Θεού μνήμης, φανερούται εν υποταγή. και εκ μεν της πρώτης πολιτείας, βραδύτερον, εκ δε της δευτέρας, συντομώτερον εάν και μαθείν εύρη εμπόνως και καρτερικώς ορύσσειν την γην και τον χρυσόν εκζητείν» 1308Α

94. Πρβλ.»The first way is the active life,the way which Gregory himself was following until he met the monk Arsenios in Crete» Kallistos Ware,The Jesus prayer in St..Gregory of Sinai,Eastern Churches Review,IV,I,9. Για περισσότερες λεπτομέρειες,σχετικώς με τον βίον του αγίου Γρηγορίου, βλ. K. Ware, μν. έργ., 4-8. Επίσης πρβλ. D. Balfour, μν. εργ. 61-91.

95. «Εν δυσίν εντολαίς οι αγωνισταί πάλιν προς το αρχαίον αξίωμα έρχονται,δι'υπακοής και νηστείας.εκ γαρ των εναντίων τούτων η κακία πάσα τω γένει των βροτών επεισήλθε». 1244D.

96. «Την πασών των εντολών σύνθεσιν συναρμολογουμένην και συμβιβαζομένην εν πνεύματι, άνθρωπον είναι λέγουσι τέλειον, ή ατελή κατά την προκοπήν γινόμενον, και τας εντολάς, ως σώμα. τας δ' αρετάς, ως ψυχήν ζώσαν, και κινουμένην, και ενεργούσαν ως σώμα τας των εντολών ενεργείας». 1245 Β.

97. « ώσπερ...νεκρόν και αναίσθητόν εστι χωρίς πνεύματος, ούτως ο νεκρωθείς τοις πάθεσι δια της των εντολών αμελείας μετά το βάπτισμα, ανενέργητος γίνεται, και αφώτιστος τω Αγίω Πνεύματι και τη του Χριστού χάριτι». 1233 Β.

98. 1245C.

99. N1, 193, 26, 385. Πρβλ. Εύαγγρίου Ποντικοῦ, Πρακτικός, οη', SC 171,

666: *«Πρακτική ἐστὶ μέθοδος πνευματικὴ τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐκκαθαίρουσα».*

100. Το αδιάλειπτον της προσευχῆς ἔχει Παύλειο προέλευση. Βλ. Α' Θεσσαλ., 5, 17. Αποσκοπεῖ στην υπέρβαση κάθε ενδοκοσμικοῦ νοήματος και την προσήλωση του νου στο θεῖον ὄνομα. Βλ. J. Hausherr, *Noms du Christ et voies d' oraison*, OCA 157, Rome 1960. Πρβλ. *Un moine de l' Eglise d' Orient* (Lev Gillet), *La priere de Jesus* (revised ed., Chevetogne 1974). Πρβλ. Μοναχοῦ Θεόκλητου Διονυσιάτου, *Ο ἅγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς*, Θεσσαλονίκη 1984, 127-129. Αυτὴν την προσευχὴν την ορίζει ο αγ. Θεόκλητος ως καθαρὰ, καθὼς απαλάσσει ολόκληρη την ανθρώπινη ὑπαρξὴ ἀποκάθε τι που την διασπά. Χαρακτηρίζεται ως «καθαρὰ» ἢ πέραν κάθε νοήματος και σχήματος του κόσμου προσευχῆ. Βλ. «ζητεῖ δε τον Κύριον, ο διανοία ὅλη και διαθέσει θερμὴ προσπίπτων τῷ Θεῷ και παν νόημα του κόσμου διακρουόμενος διὰ την του Θεοῦ γνώσιν και αγάπην, τας αναδιδομένας ἐκ της συνεχούς και καθαρὰς προσευχῆς». N1, 186, 19, 253. Την ἀποψη αὐτὴ διετύπωσε ο Ευάγγριος ο Ποντικός: «Προσευχὴ...ἐστίν, ἀπόθεσις νοημάτων», *Λόγος περὶ προσευχῆς*, οα', Φιλ. Α', 182. Πρβλ. M1. 1246C.

102. *«Νόμον ἐντολῶν την καρδιακῶς ἐνεργουμένην πίστιν ἀμεσον, εἶναι νόμισον».* 1248A.

103. *«Εἰ οὖν βουλόμεθα ἀπλανῶς την ἀλήθειαν εὐρεῖν και γνῶναι, την καρδιακὴν ζητήσωμεν μόνον ἐνέργειαν ἔχειν».* 1308A.

104. *«Και ἐκ μεν της πρώτης πολιτείας βραδύτερον, ἐκ δε της δευτέρας συντομώτερον».* Αὐτόθι.

105. *«Μεγάλῃ δε και περιεκτικῇ, ως ἀρετῶν πηγῇ, κατὰ τον της Κλίμακος, ἢ καρδιακὴ προσευχῇ».* 1320C.

106. *«δι' αὐτῆς (της καρδιακῆς ἐνεργουμένης πίστεως σ. Σ) πάσα ἐντολὴ πηγάζει και ἐνεργεῖ τον των ψυχῶν φωτισμόν».* 1248A.

107. 1244D.

108. Το ὅτι εἰς την ἀνθρωπίνην καρδίαν φανερῶνεται ἡ Χάρις του Θεοῦ εἶναι κοινός τόπος εἰς ὅλην την Ἠσυχαστικὴν παράδοσιν. Ενδεικτικῶς, ο ἅγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, επικαλούμενος και αὐτός την ἰδίαν παράδοσιν, ἀναφέρει: *«Δια τούτο και ο φερωνύμως Μακάριος...φησί: ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τους του Πνεύματος νόμους. Ἐκεῖ που; Ἐν τῷ ηγεμονικῷ ὀργάνῳ, ἐν τῷ της χάριτος θρόνῳ, ὅπου ο νους και οἱ λογισμοὶ πάντες της ψυχῆς, ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδή».* Τριάδες 1,2,3.

109. *«Συ δε, ἐρχομένων των λογισμῶν, επικαλοῦ τον Κύριον Ἰησοῦν συχνῶς και ἐπιμόνως και φεύξονται. μὴ φέροντες γὰρ της ἐκ της προσευχῆς ἀναδιδομένην καρδιακὴν θέρμην, ως ἀπὸ πυρός καιόμενοι*

φεύγουσιν». 1332C.

110. Πρβλ.1316A.

111. 1333B.

112. 1333C.

113. «...οράται η προσευχή εκ του υπαγορεύειν ασιγήτως το θείον όνομα συμφωνία και ένωσις νού και λόγου και ψυχής». N1, 189, 22, 306.

114. Βλ. «Αφάνταστος δε μένων ο νούς, ως μη καταδεχόμενος μήτε υπό των καθ' ηδονήν τρόπων μήτε υπό των κατ' επιθυμίαν λογισμών τυπούσθαι τε και σφραγίζεσθαι, εν απλότητι ευρίσκεται και υπεράνω πάντων των αισθητών και των νοητών γενόμενος, εις Θεόν την έννοιαν αναβιβάζει...». N10, 282, 5, 93.

115. Πρβλ. «If the way of inner prayer is termed <shorter>, it is such only in a relative sence. Gregory mosth emphatically did not envisage it as a 'soft option». K. Ware, μ. ε, 10

116. 1317D. Και συνεχίζει: «Απειθώσι δε μη παραδεχόμενοι τοις επιστημονικώς, ελέει Θεού, εν συντόμω δια θερμής πίστεως, ως φήσιν ο Άγιος Ισαάκ εις αυτό φθάσασι».

117. 1336B.

118. 1328A.